

ואפילו הכלי מלא גרגרי חרדל, שרוב גרגרי החרדל אינם נוגעים בדפנותיו, ולמרות זאת הם נטמאים. אמר ליה [?] רב אדא בר אבהה לרבא: ויהא כלי חרס מיטמא מגבו, מקל חומר: ומה כל שאר הכלים (שאינם כלי חרס) שאין מיטמאין מטומאה המצויה באוירן — מיטמאין מגבן, אם נגע בהם טומאה, כלי חרס שמיטמא מאוירן — אינו דין שמיטמא מגבו? ומשיבים, אמר קרא [הכתוב] בדין הכלים הנמצאים באוהל המת: "וכל כלי פתוח אשר אין צמיד פתיל (שאינו מכסהו מהורדק) עליו טמא הוא" (במדבר יט, טו), ומשמע שטומאתו תלויה בפתחו, ויש לשאול: איזהו כלי שטומאתו קודמת (מקדימה) לפתחו, שנטמא ברגע שהטומאה נכנסת בפתחו — הויה אומר: זה כלי חרס, כפי שנאמר בטומאת השרץ: "וכל כלי חרש אשר יפול מהם אל תוכו" (ויקרא יא, לג). ועל כלי זה אמר הכתוב שדווקא כי [כאשר] אין צמיד פתיל עליו הוא שטמא מפני שהטומאה נכנסת לאוירו, והוא הטומאה נכנסת לאוירו — טהור, שאינו נטמא מגבו למרות שהוא באוהל המת. ושואלים מצד אחר: ויהיו כל שאר הכלים שאינם כלי חרס מיטמאין מאוירן, מקל וחומר: ומה כלי חרס שאין מיטמא מגבו — מיטמא מאוירו, כל הכלים שמיטמאין מגבן — אינו דין שמיטמאין מאוירן? ומשיבים, אמר קרא [הכתוב] בענין שרצים: "וכל כלי חרס אשר יפול מהם אל תוכו" (ויקרא יא, לג), להדגיש:

מסורת הש"ס

- א. ילק"ש תורה תקמ (כל הסוגיה).
- ב. ראה תוי"כ ויקרא יא, לג. ספי במדבר יט, טו.
- ג. (דיוק זה) שבת פד, ב. תוי"כ ויקרא יא, לד.
- ד. תוי"כ ויקרא יא, לג.
- ה. זבחים ג, ב.
- ו. ראה נדה מג, א.

גרסות

אשר אין צמיד פתיל עליו בכתיב נוסף: טמא הוא.

תוכו תוך תוכו תוך בכתיב ועוד במקורות: תוכו תוך תוכו תוכו תוכו ועוד: תוך תוכו תוך תוכו.

ואפילו כלי שטף בכתיב ועוד במקורות כמקבילה: ואפילו כלי שטף מציל.

העולם

חרדל

את החרדל למאכל מפיקים מצמחים שונים, מחרדל לבן (Sinapis alba) או מכרוב שחור (Brassica nigra) וממנים קרובים להם (ובדרך כלל, מתערבות זרעים ממנים אלה).

צמחים אלה הם ממשפחת המצליבים (Cruciferae) וגדלים בר בארץ. לכרוב השחור ענפים מסועפים, וצורות פרחים גדולים וצפופים, ומן הזרעים מכינים את תבלין החרדל.

הכרוב השחור הוא הצמח הגדול ביותר ממשפחת המצליבים בארץ ישראל, גדלו כרגיל הוא 2–0.5 מטרים אם כי לעיתים רחוקות מאד הוא יכול להגיע לגובה של כ-5 מטרים.

זרעי החרדל הם זעירים (2–1.5 מ"מ), עד שהשתמשו בהם, כלפינו, כדוגמה לדבר קטן ביותר.

ואפילו מלא גרגרי חרדל, שרוב גרגרי החרדל אינם נוגעים בדפנותיו, ולמרות זאת הם נטמאים. אמר ליה [?] רב אדא בר אבהה לרבא: ויהא כלי חרס מיטמא מגבו, מקל חומר: ומה כל שאר הכלים (שאינם כלי חרס) שאין מיטמאין מטומאה המצויה באוירן — מיטמאין מגבן, אם נגע בהם טומאה, כלי חרס שמיטמא מאוירן — אינו דין שמיטמא מגבו? ומשיבים, אמר קרא [הכתוב] בדין הכלים הנמצאים באוהל המת: "וכל כלי פתוח אשר אין צמיד פתיל (שאינו מכסהו מהורדק) עליו טמא הוא" (במדבר יט, טו), ומשמע שטומאתו תלויה בפתחו, ויש לשאול: איזהו כלי שטומאתו קודמת (מקדימה) לפתחו, שנטמא ברגע שהטומאה נכנסת בפתחו — הויה אומר: זה כלי חרס, כפי שנאמר בטומאת השרץ: "וכל כלי חרש אשר יפול מהם אל תוכו" (ויקרא יא, לג). ועל כלי זה אמר הכתוב שדווקא כי [כאשר] אין צמיד פתיל עליו הוא שטמא מפני שהטומאה נכנסת לאוירו, והוא הטומאה נכנסת לאוירו — טהור, שאינו נטמא מגבו למרות שהוא באוהל המת. ושואלים מצד אחר: ויהיו כל שאר הכלים שאינם כלי חרס מיטמאין מאוירן, מקל וחומר: ומה כלי חרס שאין מיטמא מגבו — מיטמא מאוירו, כל הכלים שמיטמאין מגבן — אינו דין שמיטמאין מאוירן? ומשיבים, אמר קרא [הכתוב] בענין שרצים: "וכל כלי חרס אשר יפול מהם אל תוכו" (ויקרא יא, לג), להדגיש:

תוכו של כלי זה, ולא תוכו של כלי פעמיים "תוכו" שכתובות בפסוק זה, הא דרשינהו [כבר דרשנו אותן] בתחילת הסוגיה ללמד: מה "תוכו" האמור לטמא — אף על פי שלא נגע, אף "תוכו" האמור לטמא — אף על פי שלא נגע! ומשיבים: ארבעה "תוכו" כתיבי [כתובים] בפסוק זה, כיצד? נאמר "תוכו" והיה יכול לכתוב "תוך" — הרי שנים, ושוב נאמר "תוכו" והיה יכול לכתוב "תוך"; חד לגופיה [אז] [אז] של הענין, לומר שמיטמא כל אוכל שבאוירו, למרות שלא נגע בו. וחד [אז] לגזירה שוה, ללמד שגם הכלי עצמו נטמא מאוירו בלי מגע. וחד [אז] ללמד: תוכו של זה ולא תוכו של אחר, שכלים אחרים אינם מקבלים טומאה מאוירם. וחד [אז] בא ללמד: תוכו ולא תוך תוכו, שכלי שנמצא בתוך כלי חרס, מציל על מה שבתוכו מן הטומאה שבאויר כלי החרס, ואפילו היה זה כלי שטף, כלומר, כלי שאינו כלי חרס. ושואלים עוד: ולא יהו (יהיו) כל שאר הכלים מיטמאין מגבן, אלא רק מתוכן ובנגיעה,

תוספות

איזהו כלי שטומאתו קודמת לפתחו הויה אומר זה כלי חרס — אבל אי לא כתיב "פתוח" על כרחך הוה מוקמנן ליה בכל הכלים, ולא הוה ידעינן מאי למידרש מ"הוא".

[שייך לעיל] ומה כל הכלים שאין מיטמאין מאוירן כו' — ואם תאמר: מה לכל הכלים שכן נעשו אב הטומאה! ובסמוך נמי, דעבד קל וחומר איפכא שיהו כל הכלים מיטמאין מאויר, איכא למיפרך: מה לכלי חרס שכן אין לו טהרה במקוה! ויש לומר: דלאו מכח כלי עבדי קל וחומר, אלא מכח גב ואויר. ומיהו, למאי דפרישית לעיל [ג,ב דבור המתחיל ותהא], דהאי קל וחומר הוי כמו "מה מציינו", דלא תקשה כל חד וחד תיקום אדוכתיה,

קשה: דב"מה מציינו" ליכא למילף ליתן האמור של זה בזה, דאיכא למיפרך כדפרישית! ויש לומר, כדפרישית לעיל: שיש כאן שום סברה לעשות קל וחומר אחד יותר מאחר. ועוד, האי קל וחומר דהכא לא נקטיה כלל אלא לרווחא דמילתא, דבסתם כלים כתיב טומאת מגע אף מגבן — "וכל הכלי אשר יגע בו הזב יטמא", דמאיכא נמעט כלי חרס; ולשאר כלים דילפינן טומאת אויר מקל וחומר — היינו מכח גב ואויר, ולהכי איצטרך תוכו של זה ולא תוכו של אחר. ויהיו כל הכלים מיטמאין מאוירן מקל וחומר — ואם תאמר: אם כן לא ליטמא מגבו, דהשתא מיתוקמא בכולהו קרא ד"כל כלי פתוח", דבכולם טומאה קודמת לפתחו! ויש לומר: דמכל מקום לא מוקמנן ליה אלא בכלי חרס, דכתיב ביה טומאת אויר בהדיא.

וחד לגזירה שוה — מופנית היא, דהוה מצי טומאת: "וכל אשר יפול מהם בו כלא אשר בו".

ואפילו כלי שטף מציל — פירש בקונטרס: דלא מיבעיא כלי חרס דאין מיטמא מגבו, אלא אפילו כלי שטף דמיטמא מגבו מציל, שגם כלי שטף אינו בכלי שטף יותר מבכלי חרס? ועוד, דאיכא חידוש יותר בכלי חרס מבכלי שטף, כגון אם שרץ באויר כלי חרס פנימו, ואוכלין בכלי חרס חיצון — דטהור אף על פי שהפנימו טמא. דהוי רבותא טפי מבכלי שטף, דאינו מקבל טומאה מאויר: ונראה דפריש: דקרא אצטרך לכלי שטף, אף על גב דלאו מנייה הוא — מחריב ביה. אלא כלי חרס דמיניה הוא — בלא קרא ידעינן דחוצץ ומחריב ביה. וכן מוכח במשמעתא קמייתא דזבחים (ג,ב) דפריך: ומי אמר רבא חטאת ששחטה על מי שמחוייב חטאת פסולה, על מי שמחוייב עולה כשרה — אלמא דמינה מחריב בה, דלא מינה לא מחריב בה? ותנן: אפילו כלי שטף מציל! ומשני: התם גלי קרא, דארבעה "תוכו" כתיבי.

ולא תוך תוכו וכו' וכו' שהטומאה מצויה בתוך חרס, ויש בתוך התנור כלי עם אוכלים שפיו נמצא מחוץ לתנור (שאינו כולו בתוך התנור, הרי מה שבתוכו הוא ממילא באויר התנור ונטמא). ובתורת כהנים למדו ממיטמא אחר של הכתוב גם למקרה הפוך, שהשרץ נמצא בחלל הכלי, ואוכלים נמצאים בחלל התנור. וכתב רמב"ן כי לשויתת התלמוד שלנו יש ללמוד דבר זה מן הגזירה שווה, המשווה תוכו של כלי חרס לטמא וליטמא (אבל ראה ברשב"א שחלק). ואפילו כלי שטף כלומר, לא רק כלי חרס, אלא אפילו כלי שטף, שמיטמא מגבו — חוצץ בפני הטומאה, ואין האוכלים שבתוכו נטמאים (ר"ש). ובטעם הדבר כתב רש"י, שכיון שכלי המונח בתוך כלי חרס אינו נטמא (כפי שדייק מן הכתובים בענין זה) לכן גם אינו נטמא את האוכלים שבו. אבל בתוס' הקשו, שאם עיקר הטעם הוא שאין כלי נטמא מאויר כלי חרס, אין הברל בין כלי שטף לכלי חרס, ואם כן מדוע נקטו בלשון "אפילו"? וכתבו (במסקנת הסוגיה במסכת זבחים ג,ב), שאם היה כלי חרס בתוך כלי החרס לא הוצרך הכתוב ללמדנו שמה שבתוכו טהור, שפשוט הדבר שהוא חוצץ, שהרי תוכו הוא. דווקא בכלי שטף הוצרכנו לכך, מפני שאינו מאתרו מין, והיה מקום לומר שאינו מבטל ("מחריב") את דין "תוכו" של כלי החרס, ולכן הוצרך למיעוט הכתוב. ויש שהסבירו כי הוצרכנו לכתוב ללמדנו שהאוכלים והמשקים שבתוך הכלי אינם נחשבים כמצויים באויר הכלי החיצון (ר' יהודה בר' יקר, רבו של הרמב"ן). ולפי זה, מה שנאמר כאן "ואפילו כלי שטף" בא לומר: לא רק כלי חרס, שיש לו תורת אויר (שהוא מטמא באויר) מציל, אלא אפילו כלי שטף שאין לו תורת אויר מציל על מה שבתוכו (ר"ב).

כלי שטף "כלי שטף" הוא שם הכולל לכלי עץ ומתכת, שיש להם טהרה במקוה. וכינוי זה מבוטא על לשון הכתוב בכלי עץ "וכל כלי עץ יטשף במים" (ויקרא טו, יב), וכן האמור בכלי מתכת "זאם בכלי נחושת בושלה ומורק ושושף במים" (שם ו, כא).

אזרח ההלכה

הא יש צמוד פתיל עליו טהור כלי חרס שהיה פתוח סתום ומוקף צמיד פתיל מציל מטומאה באוהל המת, וכל מה שבתוכו טהור. ומדברי סופרים אינו מציל אלא על אוכלים ומשקים ועל כלי חרס אחרים שהיו בתוכו, אבל לא על כלי שטף או בגדים. (רמב"ם ספר טהרה הלכות טומאת מת פכ"א ה"א. שם פכ"ג ה"א).

תוכו ולא תוך תוכו ואפילו כלי שטף כלי חרס ובין כלי שטף שהיה מטומאה בתוכו והכניס הכלי לאויר כלי חרס, ושפת הכלי הטמא חוץ לכלי חרס, אף על פי שהטומאה מכוונת בתוך כלי חרס — הרי זה טהור, שנאמר: "אל תוכו" — ולא אל תוך תוכו. וכן אם היה כלי חרס טמא, והכניס לאוירו כלי אחר שיש בו אוכלים ומשקים, ושפת הכלי האחר חוץ לכלי חרס, אף על פי שהאוכלים והמשקים מכוונים בתוך כלי חרס הטמא — הרי אלו טהורים. שנאמר: "כל אשר בתוכו יטמא" — ולא שבתוך תוכו. על פי תרי"ב. (רמב"ם שם הלכות כלים פי"ד ה"ח ה"ט).

כלי פתוח — מדקפיד אפתיחה, שמע מינה כלי חרס קאי. דליוהו כלי שטומאמו קודמת לפתחו — צליוהו כלי הרגילה תורה את הטומאה להשכים ולמהר ולגזא דרך פתחו. הוי אומר זה כלי חרס — דכתב לך צגויה צדוכתא אחריתי: "אל מוכו". הא יש צמיד פתיל עליו — שמומדת מגופתו עליו לפי יפה. פתיל

מקל וחומר: ומה כלי חרס שמיטמא מאוירו — אינו מיטמא מגבו, כל הכלים שאין מיטמאין מאוירן — אינו דין שאין מיטמאין מאוירן? ומשיבים, אמר קרא (הכתוב): "וכל כלי פתוח אשר אין צמיד קרא: "וכל כלי פתוח אשר אין צמיד פתיל עליו טמא הוא", האי הוא דכי (שכאשר) אין צמיד פתיל עליו הוא טמא, הא [אבא] אם יש צמיד פתיל עליו — טהור, ואפילו נגעה טומאה בגבו; הא [אבא] כל שאר הכלים, בין שיש צמיד פתיל עליהם בין שאין צמיד פתיל עליהם — מיטמאין, מפני שהטומאה באה להם גם מגבם.

א משנה יש טהור בכלי עץ שכיוצא בו טמא בכלי מתכות, וטהור בכלי מתכות שכיוצא בו טמא בכלי עץ.

ב גמרא בפירוש משנתנו תנו רבנן [שנו חכמים]: גולמי כלי עץ כלומר, כלי עץ שיש להם בית קיבול, וראויים למלאכתם, אלא שעדיין לא נגמרה עשייתם — הרי הם כבר טמאין, ראויים לקבל טומאה. אבל פשוטיהן, כלי עץ שטוחים, שאין להם בית קיבול, כגון לוח — טהורין. ואילו גולמי כלי מתכות, שראויים למלאכתם, אלא שלא נגמרה כל עשייתם — טהורין, אבל פשוטיהן כגון מחט — טמאין, אם הם ראויים למלאכה. נמצא שהטהור בכלי עץ (כלי פשוט) — טמא בכיוצא בו בכלי מתכות, ואילו טהור בכלי מתכות (גולם) — טמא בכלי עץ. ואלו הן גולמי כלי עץ: כל שעתידי עור לשוף (לשייף) אותו, לשבץ בו אבנים טובות וכדומה, או לגרר, להחליק אותו במפסלת, לכרכב, לעשות סביבו חריצים ובלטות לנוי,

להטיח בטונס, לשפשף ולהחליק אותו בעור של דג, או כלי שהיה מחוסר כן (בסיס), או אוגן (שפה), או אוזן (ידית) — טמא כלומר, ראוי לקבל טומאה, כיוון שהוא ראוי למלאכתו. אבל אם היה מחוסר חטיטה, שעדיין לא נעשה בו בית קיבול — הרי הוא טהור. ותוהים: מחוסר חטיטה פשיטא [פשוט] שאינו מקבל טומאה, הרי אין זה כלי כלל! ומשיבים: לא צריכא [וא נצרכה] הלכה זו אלא במקרה דחק קפיזא בקבא [שחקק חלל של שלושה לוגים בתוך דבר שרוצה לחקוק בו קב שלם, ששה לוגים]. שלמרות שיש לו בית קיבול, הואיל ולא נגמרה מלאכתו של כלי זה עצמו — אינו מקבל טומאה. וממשיכה הברייתא, ואלו הן גולמי כלי מתכות: כל שעתידי

הני מיילי אוכלין ומשקין, אבל כלי און מיטמאין. דתניא בפסחים (כ"א): יכול יהו כל הכלים מיטמאין מאויר כלי חרס? תלמוד לומר: "כל אשר צמחו יטמא" וסמין ליה "מכל האוכל אשר יאכל", אוכל ומשקין מיטמאין מאויר כלי חרס, ואין כל הכלים מיטמאין מאויר כלי חרס. כלי שטף — כל אשר כליש שאינם כלי חרס מיקרו "כלי שטף", על שם שיש להם טהרה צמקה. אלא מתוכן ובנגיעה — עד שפול לתוכן ויגע בהן. וימא דהאי "אשר יפול עליו" — על שליו ועל דונטומו מתוכו קאמר. מקל וחומר ומה כלי חרס שמיטמא מאוירו — בלא נגיעה. אין מיטמא מגבו — אפילו נגיעה כו'. אמר קרא וכל כלי פתוח — דמדלדכר פתיחה כלי חרס קאמר, וכתב "הוא" למימא דהאי הוא דתלייה רחמנא צמיה פתיל, מכלל דליקן אפילו יש צמיד פתיל עליה טמאין, אלמא מנגן טמא. גולמי — שלא נגמרה כל מלאכתו, כדמפרש ואילו, אבל נגמרה דליחטק עץ לשק, דכתב (ויקרא י"א): "מכל כלי עץ או עור או שק", מה שק מטלטל מלא וריקן — אף כל מטלטל מלא וריקן. גולמי כלי מתכות טהורין — ולקמן מפרש טעמא. פשוטיהן טמאין — אם נגמרה כל מלאכתן, דכלי מתכות לא איתקוש לשק, וטומאת כלי מתכות כמו צפרשת מדין (נמדכר לא): "אך את הוצב ואת הכסף" וגו'. לשוף — לשפשף דבר המחליק ומנחמתו, כמו שעשין צעש שקורין *אשפיריל"א. לשבץ — לשון משצות, מרמץ, עשוין כמולגים קטנים, כמו "ומפקי ליה צרמלא דפרולא" נמסכת נדה (ס"ג). כלומר, שמחוסרין לתקוע בהן מסמרות ומשצות לנוי כמו שעשים צארגו הנשים. לגרר — צריעה להחליק, לכרכב — שחוקק בהן חקיקות גדולות וכרכוב, כדרך שעשים ציטיו מיצות וספסלים. להטיח בטונס — דג הוא, כמו ששנינו "אלו טרפות" (חולין ס"ג): אפוס וטונס. ושפין צעורו כלי עץ להחליק, וכדאמר בסנהדרין (כ"ג): משפשף צעור הדג. או שמחוסר כן — נסיס ליש עליו. אוגן — שפה לפיו, כמו שעשין לכלי ששותין צו יין לנוי. אוזן — *אנש"א צלעו, כמו שעשין לקופה ולנפה. מחוסר חטיטה — טהור, דלאו כלי הוא. דחק קפיזא בקבא — כלי שצדעתו לחוק עד שיחזיק קבא, חקק צו שלשה לוגין. ואף על פי שראוי למלאכה, הואיל ולשם קצ החמיל צו ודעתו להשלימו — לא הוי גמר מלאכה.

תוספות

להטיח בטונס — הקשה רבינו תם: דבפרק שני דסנהדרין (כ"ב) אמר: כלי עץ מאימתי מקבלים טומאה? העריסה והמטה משישופם בעור הדג! ותירץ: דשיפה דהתם היינו להסיר את הקסמים הגדולים שמוזיקין לישב עליה, אבל שפייה דהכא אינה אלא לנוי בעלמא, להחליקו ולצחצחו.

עיונים

הא כל הכלים בין שיש צמיד פתיל עליהם וכו' ואין לומר להיפך, שכל שאר הכלים, בין יש עליהם צמיד פתיל ובין אין עליהם צמיד פתיל, טהורים. שהרי מתוך שנאמר "יהוה על האהול ועל הכלים" (במדבר י"ט, יח) אתה למד שכל הכלים מיטמאים באהול (רשב"א).

גולמי כלי עץ טמאין גולמי כלי עץ הם כלי עץ שיש להם בית קיבול, שנעשתה צורתם אלא שהם חסרים גימור, של נוי וכדומה. והם ראויים לקבל טומאה מפני שבאמת יש כאן כלי שניתן לשימוש.

פשוטיהן טהורים וכו' טעם הדבר, מפני שכלי עץ הוקשו בכתוב לשק "מכל כלי עץ או בגד או עור או שק כל כלי אשר יעשה מלאכה בהם" (ויקרא י"א, לב). מה שק מיטלטל, והוא מלא וריקן (שיש לו בית קיבול), אף כל אחד מן הכלים שהוקשו לו מקבל טומאה רק אם יש לו תנאים אלו.

דין זה שפשוטי כלי עץ אינם מקבלים טומאה, הוא מדין תורה, אבל מדברי סופרים יש מהם שמקבלים טומאה (ב"ב ס"א, וראה הל' כלים לרמב"ם פ"ד ה"א). וכן אמרו חכמים שמה שאינם מקבלים טומאה מן התורה נוגע לרוב הטומאות, אבל בטומאת מדרס (משכב ומושב הוב והדומים לו) הריהם נטמאים (בכורות לח"א). ולשיטת הערוך (ערך "פשוט"), כל הראוי ליטמא מדרס, שמיועד לשיבה וכדומה — מקבל טומאה מן התורה לכל דבר.

גולמי כלי מתכות טהורין פשוטיהן טמאין בטעם הדבר שגולמי כלי מתכות אינם טמאין תדון הגמרא בעמוד הבא. וטעם הדבר שפשוטיהם טמאין — שהרי לא הוכרחו בכתוב שהקיש את כלי העץ לשק (רש"י). אבל הרמב"ם כתב (הלכות כלים פ"א ה"ט) כי פשוטי כלי מתכות טמאין מן הכתוב העוסק בכלי מדין "כל אשר יבוא באש" (במדבר לא, כג) — בין מקבל בין פשוט. ומכל מקום, אין מדובר בסתם פיסת מתכת, שזו אינה כלי ואינה מקבלת טומאה, אלא הכוונה דווקא לכלי, כגון סכין או מחט.

לכרכב — שעושים בו כרכוב, שחוקק בהם חקיקות עגולות ככרכוב, כדרך שעושים בכסויי

ונלמד זאת מקל וחומר: ומה כלי חרס שמיטמא מאוירו — אינו מיטמא מגבו, כל הכלים שאין מיטמאין מאוירן — אינו דין שאין מיטמאין מאוירן? ומשיבים, אמר קרא (הכתוב): "וכל כלי פתוח אשר אין צמיד פתיל עליו טמא הוא" (במדבר י"ט, טו), ונדייק: האי [הח]. כלי חרס, הוא דכי (שכאשר) אין צמיד פתיל עליו הוא טמא, הא [אבא] אם יש צמיד פתיל עליו — טהור, ואפילו נגעה טומאה בגבו; הא [אבא] כל שאר הכלים, בין שיש צמיד פתיל עליהם בין שאין צמיד פתיל עליהם — מיטמאין, מפני שהטומאה באה להם גם מגבם.

א משנה יש טהור בכלי עץ שכיוצא בו טמא בכלי מתכות, וטהור בכלי מתכות שכיוצא בו טמא בכלי עץ.

ב גמרא בפירוש משנתנו תנו רבנן [שנו חכמים]: גולמי כלי עץ כלומר, כלי עץ שיש להם בית קיבול, וראויים למלאכתם, אלא שעדיין לא נגמרה עשייתם — הרי הם כבר טמאין, ראויים לקבל טומאה. אבל פשוטיהן, כלי עץ שטוחים, שאין להם בית קיבול, כגון לוח — טהורין. ואילו גולמי כלי מתכות, שראויים למלאכתם, אלא שלא נגמרה כל עשייתם — טהורין, אבל פשוטיהן כגון מחט — טמאין, אם הם ראויים למלאכה. נמצא שהטהור בכלי עץ (כלי פשוט) — טמא בכיוצא בו בכלי מתכות, ואילו טהור בכלי מתכות (גולם) — טמא בכלי עץ. ואלו הן גולמי כלי עץ: כל שעתידי עור לשוף (לשייף) אותו, לשבץ בו אבנים טובות וכדומה, או לגרר, להחליק אותו במפסלת, לכרכב, לעשות סביבו חריצים ובלטות לנוי,

להטיח בטונס, לשפשף ולהחליק אותו בעור של דג, או כלי שהיה מחוסר כן (בסיס), או אוגן (שפה), או אוזן (ידית) — טמא כלומר, ראוי לקבל טומאה, כיוון שהוא ראוי למלאכתו. אבל אם היה מחוסר חטיטה, שעדיין לא נעשה בו בית קיבול — הרי הוא טהור. ותוהים: מחוסר חטיטה פשיטא [פשוט] שאינו מקבל טומאה, הרי אין זה כלי כלל! ומשיבים: לא צריכא [וא נצרכה] הלכה זו אלא במקרה דחק קפיזא בקבא [שחקק חלל של שלושה לוגים בתוך דבר שרוצה לחקוק בו קב שלם, ששה לוגים]. שלמרות שיש לו בית קיבול, הואיל ולא נגמרה מלאכתו של כלי זה עצמו — אינו מקבל טומאה. וממשיכה הברייתא, ואלו הן גולמי כלי מתכות: כל שעתידי

הני מיילי אוכלין ומשקין, אבל כלי און מיטמאין. דתניא בפסחים (כ"א): יכול יהו כל הכלים מיטמאין מאויר כלי חרס? תלמוד לומר: "כל אשר צמחו יטמא" וסמין ליה "מכל האוכל אשר יאכל", אוכל ומשקין מיטמאין מאויר כלי חרס, ואין כל הכלים מיטמאין מאויר כלי חרס. כלי שטף — כל אשר כליש שאינם כלי חרס מיקרו "כלי שטף", על שם שיש להם טהרה צמקה. אלא מתוכן ובנגיעה — עד שפול לתוכן ויגע בהן. וימא דהאי "אשר יפול עליו" — על שליו ועל דונטומו מתוכו קאמר. מקל וחומר ומה כלי חרס שמיטמא מאוירו — בלא נגיעה. אין מיטמא מגבו — אפילו נגיעה כו'. אמר קרא וכל כלי פתוח — דמדלדכר פתיחה כלי חרס קאמר, וכתב "הוא" למימא דהאי הוא דתלייה רחמנא צמיה פתיל, מכלל דליקן אפילו יש צמיד פתיל עליה טמאין, אלמא מנגן טמא. גולמי — שלא נגמרה כל מלאכתו, כדמפרש ואילו, אבל נגמרה דליחטק עץ לשק, דכתב (ויקרא י"א): "מכל כלי עץ או עור או שק", מה שק מטלטל מלא וריקן — אף כל מטלטל מלא וריקן. גולמי כלי מתכות טהורין — ולקמן מפרש טעמא. פשוטיהן טמאין — אם נגמרה כל מלאכתן, דכלי מתכות לא איתקוש לשק, וטומאת כלי מתכות כמו צפרשת מדין (נמדכר לא): "אך את הוצב ואת הכסף" וגו'. לשוף — לשפשף דבר המחליק ומנחמתו, כמו שעשין צעש שקורין *אשפיריל"א. לשבץ — לשון משצות, מרמץ, עשוין כמולגים קטנים, כמו "ומפקי ליה צרמלא דפרולא" נמסכת נדה (ס"ג). כלומר, שמחוסרין לתקוע בהן מסמרות ומשצות לנוי כמו שעשים צארגו הנשים. לגרר — צריעה להחליק, לכרכב — שחוקק בהן חקיקות גדולות וכרכוב, כדרך שעשים ציטיו מיצות וספסלים. להטיח בטונס — דג הוא, כמו ששנינו "אלו טרפות" (חולין ס"ג): אפוס וטונס. ושפין צעורו כלי עץ להחליק, וכדאמר בסנהדרין (כ"ג): משפשף צעור הדג. או שמחוסר כן — נסיס ליש עליו. אוגן — שפה לפיו, כמו שעשין לכלי ששותין צו יין לנוי. אוזן — *אנש"א צלעו, כמו שעשין לקופה ולנפה. מחוסר חטיטה — טהור, דלאו כלי הוא. דחק קפיזא בקבא — כלי שצדעתו לחוק עד שיחזיק קבא, חקק צו שלשה לוגין. ואף על פי שראוי למלאכה, הואיל ולשם קצ החמיל צו ודעתו להשלימו — לא הוי גמר מלאכה.

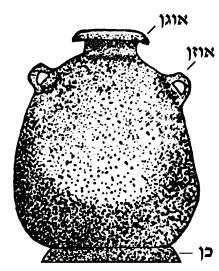
מסורת הש"ס
ז. תוספתא חולין פ"א כא.
ח. (בשינוי) תוספתא כלים ב"מ פ"ב יז.
ט. שבת ק"א. מנחות כ"ד, א.
י. (בשינוי) תוספתא כלים ב"מ פ"ב י.
—

גרסות
טהור בכלי עץ... טהור בכלי מתכות בכת"י ובדפוס של המשנה: הטהור בכלי עץ... הטהור בכלי מתכות. לכרכב יש בכת"י: לכרכב וגרסת רבינו גרשום, וכן בערוך: ולכרכב. בטונס יש במקורות: באטונס.

לשון
גולם
גולם הוא דבר חסר צורה, שעדיין לא נשלמה צורתו. מלה זו מופיעה כבר בספר תהלים (קלט, טו) כמתייחסת לעובר בתחילת התהוותו "גלמי ראו עיניך". ובהשאלה השתמשו בו חכמים ככינוי לאדם חסר דעת ודרך ארץ, היפוכו של חכם (ראה אבות פ"ה מ"ז), והרמב"ם בפירושו למשנה (כאן ושם) דייק כי גולם הוא דבר שצורתו כבר קיימת אך אינה מושלמת כראוי.
טונס
מן היוונית θύναος (טונס) דג הטונה.

כז, אוגן, אוזן

קפיזא
מקור המלה בפרסית, והוא שם של מידת נפח בפרסית הבינונית kapic, kawiz.

זה חלוק פרקים, וזמן סדנר זה נוהג זה אין דנר זה נוהג זה, ויש זמן שזה נוהג זה ואין זה נוהג זה. יין הוזכר לענין קיחת מעשר צירושלים: "וגתת הכסף ככל אשר תאוו נפשך" וגו', מה הפרט מפורש פרי מפרי וגידולי קרקע צעיריזין (צ,ו), ומיס הוזכרו לענין לפסול את המקוה בשלשה לוגין מים שאזין, אם נפלו למזון קודם שהושכו זו ארבעים סאה. ויין אינו פוסל את המקוה. תמד — מים הנחמים בצלניס, ולכשהחמין ותוסס נעשה יין. והתמד עד שלא החמין — מים צעלמא הוא, ונוהג זו תורת פסול מקוה, ואינו נוהג זו תורת קיחת מעשר. ולאחר שהחמין ינהוג זו קיחת מעשר, ולא ינהוג זו פסול מקוה. וכן האחיז השותפין כשחייבים כו' — האחיז שהן שותפין צירושמן. כשחייבין בקלבון פטורים ממעשר בהמה — חלקו ולנסוף נשתתפו — חייזין נקלזון, כשמציאין שקליהן מציאין שני תלמי שקלים ונותנין שמי קלזונות. והקלזון הוא לשון הכרע, שחייזין להכריע שקליהן. ואם נתנו זין שניהם שקל שלם — נותנין שמי קלזונות, שהיה להן לשקול לתלמי. ופטורין ממעשר פוטרי ממעשר צמה, צנכרות צפרק צמא (נו,ג): "יהיה לך" — ולא של שותפות. והתם מוקי ליה להאי קרא צמעש, ואף על גז צנכרות כמי. וכשחייבין במעשר בהמה — כגון אם לא חלקו מעולס — חייזין צמעש צמה, לעשר כל הנולדים להם כל ימי שותפותם. דלמר התם: יכול אפילו קנו צתפוטם הציט? תלמוד לומר "יהיה". ופטורין מן הקלזון לגמרי, ששוקלין זין שניהם שקל שלם. שמתון אציחס צחוקמו עומד, ואציחס השוקל על ציו או על אחד מצני עירו ופוטרו צלו — פטור מן הקלזון, דתנן צשקלים (פרק א משנה ז): השוקל על יד עני או על יד שכנו או על יד זן עירו — פטור. וציו נמי, אין

מזות שקליהם עליו, והוו ליה כשכנו וזן עירו. **גמרא** כדי מדתו — ולא יותר. שאם מלא יותר — הכל מודים שחייז לעשר, שהרי יש כזן יין. רבי יהודה מחייב — צמעש, דכוליה פירא היא. ותכמיס פוטריס, הואיל ולא נוסף זו כלוס. אף על פי שיש בו טעם יין אינו כלוס.

גמרא כדי מדתו — ולא יותר. שאם מלא יותר — הכל מודים שחייז לעשר, שהרי יש כזן יין. רבי יהודה מחייב — צמעש, דכוליה פירא היא. ותכמיס פוטריס, הואיל ולא נוסף זו כלוס. אף על פי שיש בו טעם יין אינו כלוס.

ולכן אינו ניקח (נקנה) בכסף מעשר שני, לשנתו בירושלים, לפי שאינו יין, ופוסל את המקוה, אם היו בו שלושה לוגין ונפל לתוך מקוה חסר, וכדין מים שאובים. משהחמין התמד דינו כזין, ולכן ניקח בכסף מעשר, ואינו פוסל את המקוה, שאינו עוד בגדר מים. האחיז שהיו שותפין בירושת אביהם, כשחייבין בקלבון (מטבע קטנה שמוסיפים בזמן שנותנים את מחצית השקל), כלומר, בזמן שיש להם דין של שותפים רגילים — הרי הם פטורין מלהפריש מעשר בהמה מן העדר שהוריש אביהם, וכדין שותפים. אבל כשחייבין במעשר בהמה, כלומר, כשאנינם נחשבים שותפים, אלא כסמוכים על שולחן אביהם — פטורין מן הקלזון. הקלזון, כדין אב הנותן מחצית השקל עבור בניו, שפטור מלתת קלבון עבורם. על מה ששינו במשנה בענין התמד, שואלים: מני מתניתין (כשיטת מי היא משנתנו)? הרי לכאורה לא כדעת רבי יהודה ולא כדעת רבנן (חכמים) החולקים עליו!

ד תניא (משנויה משנה): המתמד, שנתן מים על גבי פסולת ענבים, ונתן מים במדה מסוימת ומצא כדי מדתו, כלומר, בדיוק אותה מידה של מים — הרי זה פטור מן המעשר, למרות שיש בו טעם יין, שהרי אין כאן אלא מים. ור' יהודה מחייב, מפני שלשיטתו הטעם נותן לו דין יין. ומעתה, מני (כשיטת מי היא) משנתנו? אי רבנן (אם כשיטת חכמים) הרי הם אומרים שהכל תלוי במידה, ואם אין יותר מכפי מידתו — פטור אף על גב [אף על פי] שהחמין. אי [אם] שיטת ר' יהודה, הרי הוא מחייב אף על גב [אף על פי] שלא החמין, שהרי לא הזכירו חלוקה זו בדבריהם! אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוא:

מזות שקליהם עליו, והוו ליה כשכנו וזן עירו. **גמרא** כדי מדתו — ולא יותר. שאם מלא יותר — הכל מודים שחייז לעשר, שהרי יש כזן יין. רבי יהודה מחייב — צמעש, דכוליה פירא היא. ותכמיס פוטריס, הואיל ולא נוסף זו כלוס. אף על פי שיש בו טעם יין אינו כלוס.

תוספות

בשמרים. דומיא ד"המתמד ונתן מים במדה" דמיתיי עלה בגמרא, דמייירי דנתניס בשמריס, כדמשמע בפרק "המוכר פירות" (בבא בתרא צז,א). ואינס שויס לגמרי כדמשמע בפרק "אלו עוברין" (פסחים מב,ב).

ופוסל את המקוה — היינו מקוה חסר. אבל שלם אינו נפסל בפרק "המוכר את הבית" (בבא בתרא סו,ב דבור המתחיל מכלל). **המתמד** ונתן מים במדה — ואם תאמר: ולוקמיה ברמו תלתא ואתא ארבעה! ויש לומר: דלכולי עלמא חייב אפילו לא החמיץ. ואם תאמר: ומאי טעמא דרבנן דפטרי שמרים שיש בהם טעם יין, ואף על גב שלא החמיץ? והלא כל איסור שבתורה שלא במינו — בנותן טעם, וטבל חמור לענין שלא במינו! ועוד, שאפילו החמיץ פוטרין חכמים, למאן דאמר בהחמיץ מחלוקת. ואפילו בטבל ודאי איירי, כדמשמע בפרק "המוכר פירות" (בבא בתרא צז,א); ויש לומר: דיין במים — אפילו בפחות מששים, אפילו רמא תלתא ואתא תלתא ופלגא — לא חשיב טעם גמור לרבנן כבשאר איסורין, דהכא לא הוי אלא קיוהא בעלמא.

אי רבי יהודה אף על גב דלא החמיץ — אף על גב דרבי יהודה להחמיר איירי — להתחייב במעשר, והכא להקל הוא — דניקח בכסף מעשר ואין פוסל את המקוה, קטבר התלמוד דלא שני. וקשיא לפירוש רבינו שמואל בן מאיר דבי"המוכר פירות" (צז,ב) גבי פלוגתא דאחרים ורבנן בי"בורא פרי הגפן", דקאמר התלמוד דברמא תלתא ואתא תלתא לא פליגי, אלא ברמא תלתא ואתא תלתא ופלגא. ופריך ליה מהא דפליגי בכדי מדתו ולא יותר. ומשני: ביתר נמי פליגי, וכדי מדתו נקט להודיעך כחו דרבי יהודה. והשתא קשיא: דמאי משני? תקשי, אמאי לא מוקי נמי פלוגתייהו דרבנן ואחרים בכדי מדתו, כי היכי דפליגי רבי יהודה ורבנן? ותירץ שם רבינו שמואל בן מאיר, דרבי יהודה דמחייב בכדי מדתו — היינו לחומרא. ואי אפשר לומר כן, כדמשמע הכא וצריך לפרש, דגמרא סבירא לה כרבנן דפטרי בכדי מדתו, ומוקי אחרים ורבנן כרבנן דרבי יהודה. אי נמי, משמע ליה דרבי יהודה מחייב מדאורייתא ברמא תלתא ואתא תלתא ופלגא, לכך מחמיר מדרבנן בכדי מדתו. ומתניתין ברמא תלתא ואתא תלתא ופלגא.

עיונים

אינו ניקח בכסף מעשר כמבואר בתורה (דברים יד, כד—כו). מי שאינו יכול לעלות עם פירותיו לירושלים ולאכול שם את המעשר השני, רשאי לחלל את המעשר על סף, ולעלות אותו לירושלים, ושם לקנות בו צרכי מאכל. ודייקו חכמים מלשון הכתוב "ונתתה הכסף בכל אשר תאוו נפשך בבקר ובצאן ובזין ובשכר" (דברים יד, כו), שניתן לקנות בכסף המעשר רק דבר שהוא מפרי, כלומר, פרי של דבר אחר, כגון יין (או חומץ) המופק מן הענבים, וגידולו מן הארץ, ואין מים בכלל זה (ראה תוי"ט מעשר שני פ"א מ"ג).

ופוסל את המקוה מוסכם (אף כי נחלקו הדעות האם מן התורה או מדברי סופרים) שמקוה שכולו או רוב מימיו שאובים אינו כשר לטבילה שהצרכה התורה. ומקוה שלם, שיש בו ארבעים סאה לפחות מים שאובים — אינו נפסל על ידי הוספת מים שאובים. ומקוה שאין בו ארבעים סאה, גזרו חכמים שאם נפלו לתוכו שלושה לוגים מים שאובים — פסול. וקבעו כמה תנאים לגזירה זו (ראה מסכת מקוואות פ"ג פ"ו פ"ז), ובכלל זה שדווקא מים פוסלים אותו בשלושה לוגים, אבל לא שאר משקים.

האחים השותפין כשחייבין בקלבון וכו' הפירוש כאן הוא על פי רש"י, שמדובר כאן על אחים שותפים. וכמבואר במשנה במסכת בכורות (נו,ב), ההבחנה היא בין המצב לאחר מות אביהם, קודם שחלקו ביניהם את הנכסים, שבאותה שעה רואים את הרכוש המשותף כרכוש אביהם, כאילו היה אביהם בחיים, לבין אופן אחר של שותפות — לאחר שחילקו ביניהם את הרכוש וחלקו ונשתתפו מחדש, שאז יש להם דין של שותפים לכל דבר. הרמב"ם, שגרסתו היא "האחים והשותפים", מסביר שמדובר על אחים או על שותפים, והוא מפרש את המשנה במסכת בכורות באופן שונה לגמרי (אף שלגופה של הגרסה, ניתן להסבירה גם לשיטת רש"י: האחים והם שותפים).

כשחייבין בקלבון מצוה על כל אדם מישראל לתת מדי שנה מחצית השקל למקדש לשם קרבנות הציבור. ותיקנו חכמים שכל אחד יוסיף על המטבע של מחצית השקל עוד מטבע קטנה הנקראת קלבון, כתוספת קטנה ("הכרע") עבור ההוצאות הקשורות בהחלפת חצאי השקלים לשקלים (ולפי הרמב"ם רק הנותן שקל שלם וצריך לפורטו נותן קלבון). וקבעו שגם אם שני אנשים, אפילו שותפים, נותנים שקל שלם (ואין צורך לפורטו) יתן כל אחד מהם קלבון, אבל אם אדם נותן משלו עבור אדם אחר (כגון אב הנותן עבור בנו) אינו מוסיף קלבון (וראה בפירוט שקלים פ"א מ"ז—מ"ז). והוא מה שנאמר כאן, שאם האחים נותנים מחצית השקל יחד קודם שחילקו ביניהם את ירושת אביהם, הרי זה כאב עצמו שנותן מחצית שקל עבור בנו, שאינו חייב בקלבון. ורש"י כתב כאן כי האחים הנותנים מחצית השקל מירושת אביהם פטורים לגמרי מן הקלבון, אבל במסכת בכורות (נו,ב) כתב כי הם צריכים לתת קלבון אחד.

כדי מדתו פטור כלומר, פטור מלהפריש את המעשרות אפילו היה בו טעם יין, מפני שלא נוסף בו כלום. ור' יהודה מחייב מפני שהוא הולך אחר הטעם, וכיון שיש בהם טעם יין הוא מחשיב את הכל לזין (כך משמע מרש"י. ראה ש"מ). ורבינו גרשום הסביר שלדעת ר' יהודה חלק מן המים נשאר בתוך פסולת הענבים, ואם בכל זאת מצא כדי מידתו סימן הוא שיש שם יין (ראה ב"ב צז,א).

ושאלו בתוס': ומדוע פטור לדעת חכמים? והרי כל האיסורים שבתורה אוסרים בנותן טעם, ובכלל זה טבל שמדובר בו כאן! והשיבו על פי הגמרא במסכת בבא בתרא (צז,א) כי אין מדובר כאן בטעם ממש, אלא בחמיצות בלבד שניתנת במים. ואילו רמב"ן (שם צז,ב) כתב כי פסולת היין עצמה אינה נחשבת יין כדי לחייבה במעשר, עד שתאסור את התערובת בנתינת טעם, ורק משעה שעשה ממנה תמד שיש בו שיעור חשוב של יין הרי זה מתחייב במעשר.

מסורת הש"ס
 ז. משנה שקלים פי"א מ"ז.
 משנה בכורות נו, ב. ביצה לט"ב.
 ירושלמי שקלים פי"א ה"ד. שם קדושין פי"א ה"ו. ילק"ש תורה תפ.
 ח. מעשרות פי"ה מ"ו. פסחים מב,ב. ב"ב צז,א. ירושלמי דמאי פי"א ה"א. שם מעשרות פי"ה ה"ג. שם מעשר שני פי"א ה"ב.

גרוסות
ניקח... ניקח יש בכת"י: **נלקח...** נלקח.
האחים השותפים בכת"י ועוד כבחלק מן המקבילות: **האחים והשותפים** וראה בעיונים.
כשחייבין... **כשחייבין** בכמה כת"י ובדפו"י של המשנה: **שחייבין...** **ושחייבין**.
בקלבון... **הקלבון** בכת"י ועוד: **בקילבון...** **הקילבון** ובכמה כת"י: **בקולבון...** **הקולבון**.
דתניא בכת"י ועוד: **דתנן** וכן הגיה הגר"י.
המתמד בכת"י: **התמיד**.

לשוז
 מקור המלה ביוונית κύλβον (קולבון), ומשמעה: מטבע קטנה המשמשת לתשלום, בשעת החלפת מטבעות אצל השולחני.

